

HANDBOK OM TOLKTJÄNST FÖR TALHANDIKAPPADE

Innehåll:

Tolktjänst är en lagstadgad rättighet

Talhandikapp

Alternativ och kompletterande kommunikation

Vad som avses med tolktjänst för talhandikappade personer

Ansökan om tolktjänst

Tolktjänst

Den talhandikappade personens tolk

Kommunens skyldighet att ordna andra tjänster

Tolktjänst ger livskvalitet

Tolken ger mig talfrihet!

Tolktjänst¹ är en lagstadgad rättighet

Varje människa har rätt till kommunikation, rätt att vara i växelverkan med andra människor och rätt att delta och vara delaktig av samhället.

Med hjälp av tolktjänst kan man minska på talhandikappade personers kommunikationshinder och öka deras delaktighet. Syftet med tjänsten är att främja talhandikappade personers möjligheter att fatta beslut och att verka och fungera.

Tolktjänst för talhandikappade styrs av lagstiftning. Tjänsten grundar sig på *lagen om tolkningstjänst för handikappade personer*, som trädde i kraft 1.9.2010. Då överfördes ansvaret att ordna tolktjänster från kommunerna till Folkpensionsanstalten (FPA).

Rätt till tolktjänst har en talhandikappad person som på grund av sin funktionsnedsättning inte kan klara av dagliga kommunikationssituationer. För att beviljas tolktjänst måste personen ändå kunna uttrycka sin vilja med hjälp av tolkning och kunna använda sig av någon fungerande kommunikationsmetod.

Tolktjänst kan beviljas för att talhandikappade ska kunna arbeta, studera, uträtta ärenden, vara aktiva i samhället, utöva en hobby eller andra aktiviteter. Personer med talhandikapp kan exempelvis använda tolktjänst då de uträttar ärenden i butiken, i banken eller i ämbetsverk, vid läkarbesök, då de deltar i möten och andra sammankomster, då de träffar sina vänner och släktingar, då de fyller i blanketter eller skriver texter.

Talhandikappade personer har rätt att få tolktjänst minst 180 timmar per år. Rätten till tilläggstimmar kan utökas om det är motiverat med betraktande av den talhandikappades individuella behov. Tolktjänst i anslutning till studier ska ordnas i den mån som den talhandikappade behöver för att klara av studierna. Den talhandikappades behov av tolktjänst är alltid individuellt och kan med tiden ändras.

¹ I lagtexten används termen tolkningstjänst.

Tolktjänsten är gratis för användaren.

Talhandikapp

Till ett talhandikapp anknyter i allmänhet någon neurologisk eller annan sjukdom eller funktionsnedsättning som kan vara medfödd eller som har uppstått först i vuxen ålder. Talet eller förståelsen av talet kan vara bristfälligt eller fattas helt både tillfälligt eller bestående. Det kan exempelvis vara svårt att förstå en CP-skadad persons tal, ett barn med talstörningar kan inte återge sina tankar med hjälp av tal och en person med utvecklingsstörning kan vara i behov av alternativa och kompletterande kommunikationsmetoder för att klara av diskussioner och samtal i vardagen. Även cirkulationsstörningar i hjärnan kan beröva en människa talförmågan eller försvåra talförståelsen.

På grund av att orsakerna till ett talhandikapp är väldigt olika är talhandikappets verkningar på den enskilda människans och hennes samtalspartners liv också väldigt olika. De behöver ändå inte finna sig i att kommunikationen inte fungerar med hjälp av tal. Med hjälp av rehabilitering är det möjligt att förbättra kommunikationen och i kommunikationssituationer kan man även använda andra metoder än tal.

Alternativ och kompletterande kommunikation

Om en person har svårigheter att tala eller förstå tal kan man använda kommunikationsmetoder som kompletterar, stödjer eller ersätter talet. Exempel på sådana metoder är, förutom skrift, gester, tecken och olika slag av bilder. Dessa metoder kan också kombineras med olika hjälpmedel som till exempel kommunikationstavlor och -mappar, talapparater och datorbaserade kommunikations- och skrivprogram.

I rehabiliteringen är det viktigt att inte endast uppmärksamma den talhandikappade personen utan även hans eller hennes omvärld och umgänge. Det är inte nog om endast de talhandikappade själva lär sig en kommunikationsmetod som de behöver som stöd och komplement för talet. Även de personer de umgås och diskuterar med måste lära sig att använda denna metod. En person med talhandikapp har rätt att delta och kommunicera och vara i växelverkan med personer också utanför hemmet och annan bekant miljö.

Med hjälp av tolktjänst kan man reducera kommunikationshinder och utöka talhandikappade personers möjligheter att delta och få ett likvärdigt liv.

Vad som avses med tolktjänst för talhandikappade personer

För varje talhandikappad person är innehållet i tolktjänsten individuellt.

Med tolkning avses exempelvis att förtydliga otydligt tal, att tolka skrivna meddelanden till tal, att omvandla tal till skrift och att översätta från ett språk till ett annat (som

exempel kan nämnas ett meddelande på bliss-språk som översätts till talat språk). Med tolkning avses också att olika meddelanden som den talhandikappade producerar tolkas och förtydligas för en samtalspartner per telefon samt att innehållet i olika texter och blanketter förtydligas för den talhandikappade och åtgärdas tillsammans med honom eller henne.

En talhandikappad klient kan producera meddelanden genom att exempelvis göra miner och gestikulera, genom att rita eller teckna och genom att ge ifrån sig enskilda ljud och ord. Klienten kan också kommunicera genom att visa på en alfabettavla eller på listor med ord eller meningar, genom att använda handalfabet, göra tecken eller visa på föremål eller bilder. Tolken tolkar de producerade meddelandena till talat språk. Vid behov förtydligar tolken för klienten samtalspartnerns talade meddelanden genom att exempelvis använda lättläst språk eller genom annan kommunikationsmetod som klienten förstår.

Tolken stödjer klienten att uttrycka sig och förstå andra personer genom att se till att hjälpmedlen för kommunikation är tillgängliga, funktionsdugliga och begripliga och användbara av klienten. Tolken stödjer även klienternas kommunikation genom att uppmuntra dem att kommunicera och förstärka deras kommunikationsinitiativ och användning av olika kommunikationsmetoder.

Tolktjänst kan ordnas som distanstolkning om det är möjligt och motiverat med beaktande av klientens individuella behov. Vid distanstolkning står FPA för behövlig utrustning och apparatur. FPA ersätter även de kostnader som distanstolkningen medför. Med distanstolkning avses en tolksituation där minst en part befinner sig på en annan plats än de övriga personerna och kommunicerar med de övriga med hjälp av en bild- och ljudförbindelse.

Studietolktjänster beviljas för studier efter grundläggande utbildning om dessa studier leder till en examen eller ett yrke, främjar sysselsättningen eller ger möjlighet till yrkesinriktade studier eller till fortsatt arbete eller avancemang i arbete. Studietolktjänster beviljas så mycket som den studerande behöver för att klara av sina studier.

Tolktjänst kan även användas på utlandsresor, om resan anknyter till den talhandikappades normala liv, studier eller arbete.

Ansökan om tolktjänst

Ansökan om tolktjänst gör antingen den talhandikappade personen själv eller hans eller hennes företrädare. En skriftlig ansökan om rätt till tolktjänst lämnas till FPA. Vanligen ansöker man om rätt till tolktjänst endast en gång, men en skild ansökan måste alltid göras om man ansöker om tilläggstimmar, studietolktjänster eller tolktjänster på utlandsresa.

Som bilaga till ansökan ska man fylla i FPA:s kundprofilblankett. I kundprofilen beskrivs bland annat vilken kommunikationsmetod den sökande använder och hurdan tolktjänst den sökande är i behov av.

Till ansökan ska också fogas utlåtande av en sakkunnig inom social- och hälsovården eller av någon annan sakkunnig som kan redogöra för den sökandes talhandikapp och behov av tolktjänst, och andra eventuella utredningar som är nödvändiga med tanke på beslutet.

Ansökningsblanketter finns på alla FPA-byråer och de kan också skrivas ut på FPA:s webbsidor. Ansökan kan sändas per post eller lämnas in till något av FPA:s serviceställen.

Beslut om beviljande av tolktjänst ges av FPA:s *Center för tolkningsservice för handikappade*. Ett skriftligt beslut sänds till den sökande per post. Om den sökande är missnöjd med beslutet kan han eller hon söka om ändring i beslutet.

Tolktjänst

Tjänster av en tolk beställs via FPA:s förmedlingscentraler. Det finns fem centraler runt om i Finland, i Helsingfors, Joensuu, Jyväskylä, Uleåborg och Åbo. Valet av förmedlingscentral beror av i vilken kommun den sökande bor.

Tolktjänster kan beställas exempelvis per sms, per e-post eller genom besök i förmedlingscentralen. Förmedlingscentralen söker och förmedlar en ledig tolk som motsvarar den sökandes beställning.

På grund av att det till tolktjänst för talhandikappade klienter ofta anknyter särskilda behov, olika slag av kommunikationsmetoder och kombinationer av kommunikationsmetoder kan förmedlingscentralen samla ihop en s.k. tolkgrupp för klienterna. Inom denna tolkgrupp får klienten alltid en sådan tolk som känner till klientens kommunikationsmetoder. Klienten kan ändå inte alltid önska tjänster av samma tolk.

Innan den egentliga tolktjänsten påbörjas går tolken tillsammans med sin klient igenom praktiska frågor som bland annat innebörden av tolktjänsten, tolkens uppgifter, beställning av tolktjänst o.d.

Även en ny tolk bör bekanta sig med sin klient, hans eller hennes kommunikationsmetoder och hjälpmedel före den första tolksituationen. Tolken kan handledas och informeras av klienten själv eller av klienten tillsammans med någon person som känner till klientens metoder att kommunicera.

Den talhandikappade personens tolk

Specialyrkesexamen för tolk för talhandikappade kan avläggas vid många yrkesinstitut och läroanstalter inom social- och hälsovårdsbranschen.² I utbildningen blir de studerande insatta i etiska principer inom branschen och i lagstiftning som styr tolktjänsten. De som har utexaminerats som tolkar behärskar tolktjänstens grunder och dess olika metoder.

Tolkar för talhandikappade personer strävar efter att deras klienter blir hörda i alla situationer. De ser även till att klienternas rätt att ta initiativ och fatta beslut som gäller dem själva bevaras. De känner till olika handikappgrupper och förstår hur olika funktionsnedsättningar och störningar inverkar på kommunikationen. De kan även uppmärksamma olika klienters kommunikationsbehov och kommunikationsmöjligheter. Tolkarna behärskar också de alternativa och kompletterande kommunikationsmetoder som en sakkunnig har valt ut åt den talhandikappade.

En tolk ger inte rehabilitering åt en talhandikappad person, utan hjälper honom eller henne att kommunicera i vardagliga situationer. Om den talhandikappade inte behärskar någon kommunikationsmetod försöker man finna och utveckla en sådan i samråd med en talterapeut. En tolk ersätter eller kompletterar inte heller assistanstjänster eller andra tjänster som en talhandikappad person förutom tolktjänsten eventuellt är i behov av.

Kommunens skyldighet att ordna andra tjänster

Överföringen av organisationsansvaret för tolktjänsten till FPA påverkar inte kommunernas ansvar att erbjuda personer som beviljas tolktjänst också andra tjänster och medicinska rehabiliteringstjänster som de är i behov av på grund av sin funktionsnedsättning.

Den medicinska rehabiliteringen har ansvaret för utarbetande av en rehabiliteringsplan och hjälpmedelstjänster, till vilka hör fastställande av behovet av hjälpmedel, utprovning av hjälpmedel, överlåtelse av hjälpmedel med ägande- eller nyttjanderätt, undervisning i och uppföljning av deras användning samt underhåll av hjälpmedlen. Den medicinska rehabiliteringen omfattar också hjälpmedel för kommunikation.

Kommunikationshjälpmedel som till exempel kommunikationsmappar och -apparater skräddarsys alltid enligt användarens individuella behov.

Till den medicinska rehabiliteringen hör också att göra utredningar och ge utlåtanden i anslutning till ansökan om rätt till tolktjänst. Bedömningen av hjälpmedelsbehovet och därmed även bedömningen av behovet av redskap och apparatur som behövs för distanstolkning ingår i den medicinska rehabiliteringen, även om de redskap och den apparatur som behövs tillhandahålls av FPA.

² Endast enstaka kurser på svenska.

Till kommunernas organiseringsansvar enligt handikappservicelagen hör också i fortsättningen behovsprövade tjänster såsom undervisning i teckenspråk som behövs som stöd för kommunikationen i anpassningsträningen. Denna undervisning berör såväl den talhandikappade personen som hans eller hennes närstående. I detta kan också inräknas övning i att använda kommunikationsmetoder och handledning för den funktionshindrade personens närstående, exempelvis kurs i bildanvändning eller i användning av bliss-språk.

Kommunens undervisningsväsende ansvarar för att ordna tolktjänster som behövs i den grundläggande utbildningen.

Tolktjänst ger livskvalitet

Livssituationen för varje användare av tolktjänst är olik, men ofta förbättras livskvaliteten tack vare en tolks tjänster.

Den som uträttar ärenden tillsammans med en tolk förstås bättre och missförstånden minskar. Användaren upplever att han eller hon lyckas i växelverkan med andra människor och självsäkerheten ökar. Umgänget växer då man tack vare nya fritidsintressen får nya vänner och tillsammans med en tolk blir det också lättare att upprätthålla kontakten till släktingar och gamla vänner. Goda erfarenheter uppmuntrar till självständighet och till eget initiativ, varvid en tolk inte nödvändigtvis behövs varje gång man uträttar något ärende.

Att genom tolktjänst kunna bli hörd och ha möjlighet att uttrycka sin egen vilja och fatta beslut är de mest centrala omständigheter som inverkar på livskvaliteten.

Tolken ger mig talfrihet!

Jag har använt tolktjänst för talhandikappade i ungefär fem års tid. Denna tjänst blev aktuell då jag flyttade in i en boendeserviceenhet och därmed förlorade "rätten" till personligt assistent, som jag på ett naturligt sätt hade kunnat anlita vid behov om någon inte förstod vad jag sade.

De tolkar som jag har anlitat har alla varit väldigt olika till sin personlighet, och varje tolk har haft sitt eget sätt att arbeta. I så gott som alla fall har mina erfarenheter varit positiva. Jag har fått min röst hörd, vilket torde vara tolktjänstens primära syfte och mål.

Som användare av tolktjänst anser jag att det är ytterst viktigt att relationen mellan den som ger tjänsten och den som får tjänsten är god, och att det finns ett ömsesidigt förtroende mellan dem. Om det finns möjlighet att anlita samma tolkar under en längre tid blir tolksituationerna mer naturliga och lyckade. Självt anser jag att det är mycket viktigt att den tolktjänst jag får på ett naturligt och otvunget sätt passar in i varje situation.

Mina personliga erfarenheter av tolktjänsten är mycket positiva och jag kan rekommendera alla talhandikappade personer att anlita tolktjänst redan på grund av det faktum att denna tjänst ger oss vår grundlagsenliga rätt, det vill säga vår rätt att bli

hörda. Därigenom kan vi för egen del påverka sådant i samhället som berör oss, och icke minst sköta våra personliga ärenden.

Personligen anlitar jag en tolk då jag exempelvis uträttar ärenden i butiken, i banken eller i försäkringsbolag. Det som har varit mest givande är då jag har fått föreläsa om sådant som hör ihop med min utbildning eller de gånger jag har fått berätta och dela med mig av min livserfarenhet. I och med mitt intresse att skriva dikter har jag fått önskemål om att framföra mina alster. Också detta blir möjligt via en tolk.

Att använda tolktjänst innebär framför allt en förbättrad livskvalitet, tack vare tjänster av en tolk kan du uppleva "Hej, jag gjorde det!" eller "Jag är också viktig!". På basis av mina egna erfarenheter vill jag uppmana alla som har talsvårigheter och svårigheter att bli förstådda att använda tolktjänst för talhandikappade. Det är vår rätt!

Jere Äppelqvist

Handboken kan skrivas ut på Förbundet De Utvecklingsstördas Väl rf:s webbsidor på adressen www.fduv.fi/guider, eller på finska på adressen www.papunet.net/tietoa/esitteet

Närmare information:

Papunets sidor om tolktjänst www.papunet.net/information/tolktjanst/

FPA:s webbsidor om tolktjänst www.fpa.fi >funktionshindrad

Webbtjänsten Tikoteekkis sidor

www.papunet.net/information/kommunikationsmetoder/,
www.papunet.net/information/hjalpmedel/, www.papunet.net/tikoteekkiverkosto/

Närmare information ges även av organisationer inom branschen:

Aivohalvaus -ja dysfasialiitto ry

www.stroke.fi

Autismi- ja Aspergerliitto ry (Autism- och Aspergerförbundet)

www.autismiliitto.fi

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry (De Utvecklingsstördas Stödförbund)

www.kvtl.fi

Kehitysvammaliitto ry (Förbundet Utvecklingsstörning)

www.kvl.fi

Suomen CP-liitto ry (Finlands CP-förbund)

www.cp-liitto.fi